

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 11. travnja 2015.

Dediskurzacija: prilog razumijevanju nastavka 'stanja rata' u post-daytonskoj Bosni i Hercegovini

DRAŽEN PEHAR

DIU Libertas međunarodno sveučilište

Sažetak

U članku predlažem primjenu teorije dediskurzacije, kao teorije jednoga od ključnih uzroka izbivanja oružanih sukoba u razumijevanju post-daytonske politike u Bosni i Hercegovini (BiH). Jedna od temeljnih premisa te teorije glasi da ratovima obično prethode propali pregovori tijekom kojih najmanje jedna od strana, zbog svog specifičnog diskurzivnog stava, stječe status dediskurzatora, figure koja krši ključne moralno-diskurzivne vrijednosti implicirane upotrebom diskursa. Prvi dio ogleđa izlaže tu teoriju u rudimentarnim crtama i naglašava njezinu vezu s etikom diskursa i, između ostaloga, republikanskom političkom teorijom. Drugi dio ogleđa objašnjava smisao u kojem Aliju Izetbegovića možemo opisati kao dediskurzatora ne samo u razdoblju pred izbivanje rata u BiH (1992) nego i u razdoblju prividne implementacije Daytonskog mirovnog sporazuma, posebno nakon njegovog podneska žalbe na ustave entiteta Ustavnome sudu BiH tijekom 1998. U trećem dijelu objašnjavam ulogu međunarodne zajednice u post-daytonskoj BiH, koja je eksploatirala Izetbegovićev nestabilni stav prema Daytonskom mirovnom okviru i sama doprinijela destabilizaciji Bosne i Hercegovine u post-daytonskom razdoblju. U zaključnome dijelu kratko se bavim pitanjem motivacije međunarodnih aktera i smjera u kojem bi se odnosi u Bosni i Hercegovini u budućnosti mogli razvijati.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, dediskurzacija, Alija Izetbegović, Visoki predstavnik, Daytonski mirovni sporazum

Što je dediskurzacija?

U posljednjih nekoliko godina razvio sam teoriju dediskurzacije kao jednog od glavnih uzroka oružanih sukoba.¹ Ključna premisa te teorije može se predstaviti ri-

¹ Vidi Pehar (2011: 81-89; 2012; 2013); za neke reakcije vidi Matteucci (2012) i Chamberlain (2013); u navedenim radovima koristio sam engleski termin 'dediscoursation'; slijedeći razumnu

ječima fiktivnog lika iz novele Margaret Atwood, proslavljene kanadske spisateljice, koji kaže da je “rat ono što se događa onda kada jezik zakaže”. Teorija dediskurzacije detaljno objašnjava što se događa onda kada jezik zakazuje, preciznije, onda kada neki politički akteri postupno počinju shvaćati da svoje zajedničke probleme, odnosno politički sukob, neće moći riješiti zajednički u mediju jezika, to jest onda kada njihov *ens loquens* (biće jezika) postupno biva zamijenjen njihovim *ens belli* (bićem rata). Teorija nastoji objasniti način na koji se, dakle, nešto sudbonosno loše događa s jezikom u situaciji kada ga neki pojedinci koriste na nedovoljno racionalan i obazriv, i prije svega nedovoljno moralan način.

‘Dediskurzacijom’ nazivam proces označen sljedećim karakteristikama: strane koje pregovaraju ponekad dolaze do racionalnog zaključka da njihov pregovarački partner koristi jezik na način koji manifestira određenu, ali ključnu moralno-diskurzivnu manjkavost; diskurs biva shvaćen kao indikator jednog diskurzivnog stava koji je, naime, sam štetan za jezik, ali i za korisnika jezika mjereno nekim moralnim standardima. Pregovarački partner biva, primjerice, pojmljen kao lažac, ili kao nekoherentan sugovornik, ili kao netko tko se uopće ne obazire na značenja rečenica svoga sugovornika, ili kao netko tko olako, bez opravdanja krši svoja obećanja.² Upravo stoga najmanje jedna strana u komunikaciji, pregovaranju, dolazi do zaključka da medij diskursa nije medij unutar kojega se može pronaći rješenje za neki problem, odnosno unutar kojega se može postići sporazum s dotičnim partnerom. Dakle, dediskurzacija je proces koji jednog od sugovornika vodi, na temelju racionalnih razmatranja, do zaključka da se upotreba diskursa u partnerstvu s nekom pregovaračkom stranom ne isplati, odnosno da je bezizgledna i beskorisna. Sam sugovornik biva dediskurziran, odnosno doveden do zaključka da za diskurs, koji poštuje i implementira ključne moralno-diskurzivne vrijednosti, u odnosu s nekom konkretnom stranom nema mjesta.

Dakle, cijeli se proces odvija u nekoliko faza: prvo strane počinju razgovarati, onda se kroz taj razgovor pokazuje da barem jednoj od strana nešto manjka za održavanje institucije diskursa, onda prethodno biva poduprto dodatnim dokaznim materijalom, a onda jedna od strana poseže za određenim moralno-diskurzivnim

sugestiju Philipa Pettita, taj je termin zamijenjen terminom ‘dediscoursification.’ Detaljni prikaz teorije sadržan je u mojoj knjizi ‘War and dediscoursification: discursive genealogies of war’ (rukopis u pripremi, 2015), Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

² Ovaj pojam pregovaranja nešto je širi od uobičajenog koji se odnosi isključivo na proces neposredne interakcije između pregovarača koje zamišljamo kako sjede za jednim pregovaračkim stolom. Naime, očividno je da na sliku koju jedan pregovarač formira o drugome neposredno utječu faktori koji se ne pokazuju tijekom usko shvaćenog procesa neposrednoga pregovaranja: ti faktori uključuju i takozvane unilateralne iskaze, ili iskaze koje pregovarač daje medijima, ili unilateralne iskaze koje dotični pregovarač daje trećim stranama.

kategorijama za koje pokazuje da ih je diskurs druge strane namjerno i sustavno diskvalificirao, što pak diskvalificira i dotičnu stranu;³ na koncu dolazi razdoblje šutnje u kojem prepoznajemo da se proces dediskurzacije zapravo razvio. U cijelome procesu metalingvalna perspektiva mora igrati značajnu ulogu: naime, ona je nužna kada ocjenjujemo kvalitetu nečijeg diskursa, odnosno odnos dotične strane prema diskursu.

Trebamo također imati na umu da dediskurzacija u nekim društvima biva propagirana kao kulturalni obrazac; ona se promovira kroz neke stereotipe koji se 'pale' u ključnim momentima: primjerice, u nekim se društvima smatra da je onaj koji nastoji pregovorima riješiti političke probleme u nekome smislu manje vrijedan od onoga koji na situaciju političkog sukoba reagira nekom vrstom nasilja: kao, primjerice, onaj koji se usuđuje fizički izboriti za 'pravo' koje mu pripada.⁴ Takvu vrstu propagiranja 'dediskurzacije' ovdje ostavljam po strani – smatram ju manje zanimljivom od slučaja u kojem do dediskurzacije dolazi jednim nizom realnih iskustava s nekim realnim partnerom u realnome komunikacijskom procesu.⁵

Dakle, jezik je zapravo prainstitucija. Sve druge institucije ovise izravno o toj instituciji. I nije čudno da se ljudska bića prvo uče pravilima djelovanja te prainsti-

³ Nešto preciznije rečeno, u Pehar (2013) branim stajalište da se diskvalificirane moralno-diskurzivne kategorije, odnosno moralno-diskurzivne vrijednosti mogu svesti na četiri temeljne: 'značenje', 'istina', 'razlog' i 'obećanje.' Također, važno je imati na umu da se strane mogu i uzajamno dediskurzirati, da, dakle, obje strane mogu zajednički prouzročiti diskvalifikaciju moralno-diskurzivnih vrijednosti.

⁴ Prisjetimo se, primjerice, da su neke nacije spremne sebe označiti kao 'naciju koja gubi u miru ono što je dobila u ratu'; oznaku-kulturalni stereotip, zanimljivo, nalazimo među različitim nacijama, o čemu vidi Pehar (2013: 14).

⁵ Vjerujem da postoji mehanizam koji objašnjava upravo proces dediskurzacije, a koji ujedno objašnjava, ili barem plauzibilno prezentira, jednu od temeljnih uloga/funkcija jezika u ljudskim društvima općenito. Naime, glavna je svrha korištenja jezika ta da generira virtualno kolektivno tijelo: drugim riječima, svrha uporabe i postojanja jezika, kao institucije, unutar jedne zajednice sastoji se u tome da omogući međusobno bogaćenje tijela pojedinih korisnika jezika. Što to precizno znači? To znači da, kada prenosim nekome neku informaciju (o nečemu što se dogodilo u prošlosti ili o nečemu što se dogodilo na nekom udaljenome mjestu), ja njemu služim kao dodatni 'par očiju' – ja doslovno omogućujem njemu da vidi neke stvari koje inače ne bi mogao vidjeti; ja obogaćujem njegove perceptivne sposobnosti i samim tim obogaćujem njegovo individualno tijelo. To isto čini on onda kada meni prenosi informaciju koristeći jezik koji nas dvojica dijelimo, odnosno koji podjednako dobro razumijemo. Istu svrhu ja promoviram i onda kada naprosto prenosim nečiji iskaz nekome drugome: ja potonjem omogućujem da čuje neke iskaze koje on inače ne bi mogao čuti, a u odnosu na prethodnoga, onoga kojemu služim kao glasnik, možemo reći da djelujem zapravo kao njegova 'usta'. Opet vidimo da upotrebom jezika nečije perceptivne, ali i ekspresivne tjelesne sposobnosti bivaju zapravo uvećane. Govornici jedan u odnosu na drugoga djeluju kao jezikom posredovani generatori kolektivnog tijela od kojeg svi imaju podjednaku korist.

tucije. Naime, nije moguće zamisliti bilo kakvu zajednicu, usmjerenu na zajednički posao, bilo kakvu instituciju u užem smislu koja bi mogla funkcionirati i uz zloupotrebu jezika, odnosno uz nepoštivanje moralnih pravila jezične interakcije. Nemoguće je zamisliti, primjerice, neko ministarstvo koje bi bilo ispunjeno lašcima, prekršiteljima obećanja ili nekoherentnim govornicima. Takvo bi se ministarstvo spontano i vrlo brzo raspalo. Jezik je medij u kojem se tvore osnovni elementi kolektivnog tijela i za svaki dodatni oblik suradnje mi se moramo osloniti, kao ljudska zajednica, na taj medij. U tom se mediju, upravo kao generatoru kolektivnog tijela, grade ono primarno povjerenje, primarna međusobna transparentnost i pouzdanost na osnovi kojih se ljudi mogu posvetiti nekim dodatnim zajedničkim poslovima. Upravo stoga jezik primarno i služi 'fatičkoj funkciji', kako ju je nazvao Roman Jakobson,⁶ odnosno onoj funkciji koja osigurava održavanje kontakta između sugovornika kao korisnika jednog jedinstvenog koda, jednog jedinstvenog jezika; funkciji koja naprosto znači primarnu 'društvenu vezu'. I upravo zbog toga što vodi prekidu te temeljne funkcije,⁷ dediskurzacija vodi i zaključku o dehumanizaciji dediskurzatora u očima dediskurziranoga, a i posebno štetnoj i dramatičnoj vrsti šutnje između ta dva aktera: u uvjetima takve šutnje dovoljan je, metaforički govoreći, zvuk zujanja bumbara da pokrene lavinu nasilja.

Teorija dediskurzacije u značajnoj se mjeri, no ne posve, oslanja na etiku diskursa. Zastupnici takve etičke perspektive mnogobrojni su, a u suvremenoj teoriji obično ju vezujemo uz imena Karla Otta Apela i Jürgena Habermasa.⁸ Važno je također imati na umu da je tradicija etike diskursa mnogo starija i od Apela i od Habermasa. U tu sam tradiciju sklon bez oklijevanja uključiti i starogrčkog retora i teoretičara jezika Isokrata, njegova nasljednika u vremenu novije sofistike Publiusa Aeliusa Aristidesa, a u novije vrijeme Georgea Orwella i Hannu Arendt.⁹ Gledano pak iz politološke perspektive, teorija dediskurzacije posebno se oslanja na dva načelna teorijska pristupa: prvo, općenito, u smislu konceptualizacija rata i ratnog stanja oslanja se na Hobbesa i Clausewitzta koji inzistiraju na ideji da "rat predstavlja nastavak politike drugim sredstvima"; i drugo, nešto specifičnije, oslanja se na republikansku političku teoriju koja pojam slobode teoretizira polazeći od 'robovlasničkog odnosa' kao odnosa primarno diskurzivne naravi te odnosa koji ujedno podrazumijeva nastavak ratnoga stanja u vremenu prividnoga mira (tipično 'rob'

⁶ Vidi, primjerice, Jakobson (1960).

⁷ Kako je to zdravorazumski naglasio Bernard Williams (2002: 120): "Ako nam je činjenica da je neka osoba lažljivac bitna, a to obilježje dotične osobe ne vidimo samo kao njezinu ekscentričnost, kao što je slučaj s nekim mitomanijacima, vjerojatno ćemo reagirati tako što ćemo se povući i prekinuti sve poslove s tom osobom".

⁸ Apel (1973), Habermas (1983); vidi također Kettner (2006).

⁹ Orwell (1961), Arendt (1972).

biva tretiran od strane gospodara kao ‘ratni plijen’ s kojim se gospodar načelno ne može dogovarati u mediju racionalnoga diskursa).¹⁰ Glede pak teorija međunarodnih odnosa, smatram da se teorija dediskurzacije, zbog načelnih razloga, ne može pomiriti ni s paradigmom realizma ni s većinom post-strukturalističkih tumačenja međunarodnih odnosa.¹¹ Na koncu, s epistemološko-metodološke točke gledišta teorija dediskurzacije formulirana je uz poštivanje načela metodološkog individualizma – kada govorimo o dediskurzaciji, uvijek moramo govoriti o konkretnim pojedincima kao konkretnim korisnicima jezika u specifičnim društveno-političkim kontekstima.¹²

U empirijskome smislu teorija dediskurzacije dobro je utemeljena, odnosno može se relevantno primijeniti na mnoštvo primjera iz političke povijesti. Učestalost s kojom neki politički akteri prema drugima, u razdoblju neposredno pred izbijanje oružanog sukoba, zauzimaju takozvanu metalingvalnu perspektivu vrlo je visoka; drugim riječima, neki akteri u razdoblju pred izbijanje oružanoga sukoba eksplicite opisuju jezik drugih aktera kao u fundamentalnome smislu manjkav i nepopravljiv: primjerice, egipatski je predsjednik Naser 1968. naglašavao da je “jezik oružane sile jedini jezik koji Izrael razumije;” slično njemu, atenski je vođa Periklo pred izbijanje rata sa Spartancima u 5. st. pr. n. e. zaključio da “Spartanci preferiraju rat u odnosu na pregovore kao sredstvo rješavanja problema pritužbi [na atenski način tumačenja jedne odredbe sporazuma o tridesetogodišnjem miru]”, a objava rata engleskog premijera Chamberlaina Njemačkoj 1939. sadrži i sljedeću rečenicu: “Situacija u kojoj se ne može vjerovati niti jednoj riječi njemačkog vođe, i u kojoj se nijedna država ili narod ne mogu osjećati sigurnima, postala je nepodnošljivom”.¹³ Teorija dediskurzacije može detaljno i jasno objasniti kako su dotični politički akteri došli do zaključaka izrečenih u prethodnim rečenicama, a također i kako su mnogi drugi politički akteri došli do sličnih zaključaka u sličnim situacijama (primjerice, Milošević u vrijeme nakon propalih pregovora u Rambouilletu¹⁴ ili Frederick Douglass nakon ‘Dred Scott’ odluke američkog Vrhovnog suda,¹⁵ koja je bila jednim od ključnih uzroka izbijanja američkoga građanskog rata).

¹⁰ Za načela republikanske političke teorije vidi, primjerice, Pettit (1999) i Bobbio, Viroli (2003).

¹¹ Za egzemplarne primjere realističkoga pristupa vidi Morgenthau (1956), Waltz (1959), i Copeland (2000); za jedan primjer post-strukturalističkog teoretiziranja vidi Campbell (1993).

¹² Za osnove metodološkog individualizma zainteresirani bi čitatelj trebao konzultirati radove Jona Elstera.

¹³ Za izvore za ove tri tvrdnje (Nasera, Perikla i Chamberlaina) vidi reference u Pehar (2013: 3).

¹⁴ Za detalje vidi Pehar (2005).

¹⁵ Vidi, primjerice, Finkelman (1997: 169-182).

Za čitatelje s Balkana, ili za one koje posebno zanimaju politički odnosi u regiji, najzanimljivije je sljedeće pitanje: kako stoji s dediskurzacijom u Bosni i Hercegovini (BiH), posebno pred izbijanje rata ili čak možda danas?

Izetbegović i nastavak 'stanja rata' implementacijom Daytonskog mirovnog sporazuma

U vrijeme kada sam počinjao formulirati teoriju dediskurzacije Alija Izetbegović mi se činio kao posebno zanimljiv i ilustrativan primjer.¹⁶ Nesumnjivo je da je Izetbegović na svoje političke sugovornike 1991-1992. djelovao kao dediskurzator – demotivirao ih je u smislu stvaranja kod njih gubitka vjere da se pregovorima s njim moglo doći do nekog dugoročnijeg rješenja bosansko-hercegovačkog političkog sukoba. U Izetbegovićevom diskursu nalazimo primjere kršenja svih vrijednosti moralno-diskurzivne matrice: nalazimo mnoštvo kontradiktornih izjava o bitnim pitanjima bosansko-hercegovačke politike; primjerice, iskaz o građanskoj BiH paralelno s iskazom o bosansko-hercegovačkim Muslimanima kao temeljnom narodu BiH, čak kao većinskom narodu koji polaže posebna prava na tu državu; ili iskaz želje da pokrene rat radi obrane BiH-suvereniteta u smislu nedjeljive vlasti i iskaz spremnosti da se odnosi unutar BiH organiziraju sukladno srpskim i hrvatskim interesima. Ključni učinak takvih kontradikcija vrlo je predvidljiv: vaš sugovornik prestaje vašim izjavama pripisivati smisleno značenje jer one se međusobno potiru, a to onda generira kod sugovornika vjerovanje da, za vas, jezik nije ni bitan ni obvezujući medij. Nadalje, Izetbegović je u nekoliko navrata pokazao da uopće ne vjeruje u inherentnu snagu argumentacije i razmjene razloga u političkome diskursu: pregovore sa srpskim predstavnicima u najkritičnije vrijeme prekinuo je zbog toga što je, po njemu, distanca između pregovaračkih pozicija značila da do dogovora ne može doći, što je nadalje značilo da pregovori i ne bi bili smisleni.¹⁷ Uopće nije pomislio na mogućnost da je izlaganje političkih razloga i njihova zajednička provjera, usmjerena k eventualno nekoj vrsti kompromisa, u toj situaciji jedina strategija koja je prijateljska za diskurs i na koncu jedina strategija koja je mogla učinkovito spriječiti rat.

Ovdje ne mogu ulaziti u sve detalje opisa Izetbegovića kao dediskurzatora koji sam ponudio na drugome mjestu.¹⁸ No za nastavak izlaganja važno je naglasiti sljedeće. Do samoga kraja daytonskih pregovora američki posrednici, a i oni europski, nisu bili sigurni da će Izetbegović staviti svoj potpis na Daytonski mirovni spora-

¹⁶ U nastavku u značajnoj mjeri elaboriram na temelju Pehar (2011).

¹⁷ Pehar (2011: 32-35).

¹⁸ Vidi Pehar (2011, posebice 65-89).

zum.¹⁹ Također sam je Holbrooke, opisujući glavne probleme s kojima se suočavao tijekom daytonskih pregovora, često naglašavao da je stvarna pozicija bošnjačkih predstavnika, dakle Izetbegovića i njegova pregovaračkog tima, bila nejasna kako njemu tako i drugim posrednicima.²⁰ Oba dojma mogu se lako objasniti iz kuta teorije dediskurzacije: dediskurzator je osoba koja diskurs koristi na način koji, kod njegovih sugovornika, stvara racionalno uvjerenje da se dediskurzator ne može obvezati jezikom, odnosno da se u njegovoj uporabi diskursa ne može razaznati stvarni sadržaj njegovih vjerovanja, odnosno pregovaračkih pozicija.

No glede američkog dojma o Izetbegovićevoj nespремnosti da se obvezuje jezikom važno je razumjeti da je i sama američka administracija u vrijeme pred izbijanje rata u Bosni i Hercegovini djelomično odgovorna za situaciju koja je predstavljala jedan od neposrednih uzroka njegova izbijanja: riječ je o Izetbegovićevom prihvaćanju, pa onda vrlo skorom, najvjerojatnije izravno od strane američkog veleposlanika Zimmermanna potaknutom odbacivanju sporazuma koje je prethodno prihvatio – ‘Cutilierova’ Lisabonskog nacrt s kraja veljače 1992.²¹ i Sporazuma o ustavnim načelima iz ožujka 1992; oba je sporazuma, dakle obećanja, Izetbegović prihvatio, dakle dao, da bi nekoliko dana nakon obećanja/sporazuma objavio da ga dano obećanje, to jest sporazum, zapravo ne obvezuje.²² Nesumnjivo je da su njegovi sugovornici, posebice sa srpske strane, morali iz tih činjenica izvući zaključak da je Izetbegović osoba s kojom nema smisla ni pregovarati ni tražiti kompromisno rješenje, jer cilj je pregovaranja dolaženje do nekog kompromisnog sporazuma, a Izetbegović je upravo pokazao da se na poštivanje sporazuma, ili održavanje svojega obećanja, ne želi ili ne može obvezati. Ponovno vidimo neposredno jasne učinke procesa dediskurzacije.

Danas znamo za koju se opciju Izetbegović u Daytonu prividno odlučio. Znamo da je izabrao mir u smislu mirovnog sporazuma koji počiva na relativno jasnim premisama i koji je usvojen/potpisan pod jednim specifičnim razumijevanjem: dva jaka entiteta, jedna slaba središnja vlada i, što je također važno, reprezentacija konstitutivnih naroda BiH kroz entitete na sljedeći način: Federacija BiH kao zajednički hrvatsko-bošnjački entitet, Republika Srpska kao entitet za reprezentaciju primarno srpskog naroda u BiH, i BiH u smislu slabe središnje vlade koju zajednički konstituiraju predstavnici sva tri naroda.²³ Također, daytonski je Ustav ostavio enti-

¹⁹ Vidi Holbrooke (1999: 224, 271, 302).

²⁰ Vidi Holbrooke (1999: 97, 224).

²¹ Glede osnovnih obilježja Nacrta vidi Campbell (1998: 128-131).

²² Pehar (2011: 65-80).

²³ Holbrooke (1999: 96-97).

tetima i susjednim državama pravo formiranja posebnih paralelnih odnosa sukladno raspodjeli nadležnosti između entiteta i središnje vlade.

Teorija dediskurzacije od ostalih se teorija uzroka rata razlikuje između ostalog po jednome važnom detalju: ona se može primijeniti i na razdoblja koja izgledaju kao razdoblja poslijeratnog političkog mira. Drugim riječima, u svjetlu teorije dediskurzacije ne postoji bitna razlika, u diskurzivno-komunikativnom smislu, između stanja koje je prethodilo nekome oružanom sukobu u prošlosti s jedne, i stanja koje, zbog sadašnje diskurzivne dinamike između ključnih političkih aktera, u relativno bliskoj budućnosti može dovesti do novog oružanog sukoba s druge strane. Ponekad će se teorija dediskurzacije složiti s Foucaultovom inverzijom znamenite Clausewitzeve maksime “da je rat nastavak politike drugim sredstvima”,²⁴ inverzijom koja nam omogućuje, na teorijski i empirijski plodotvoran način, analizirati (poslijeratnu) politiku kao “nastavak rata drugim sredstvima”.²⁵

Stoga možemo odmah postaviti jedno zanimljivo pitanje: je li proces implementacije Daytonskog mirovnog okvira u BiH proces rediskurzacije ili se i taj proces u važnim aspektima može opisati terminima dediskurzacije? Drugim riječima, pretpostavimo li da spomenuti mirovni okvir predstavlja jedno kolektivno obećanje, što primarno implicira obvezu poštivanja svoje dane riječi sukladno dogovorenom značenju, sposobnost aktera da se aktivno usmjeri nekim opisom budućnosti koji je dao zajedno s nekim drugim akterom te sposobnost racionalne argumentacije u uvjetima spora oko tumačenja, možemo li reći da je to obećanje danas u dovoljnoj mjeri ispunjeno? Ili su neki akteri, kršeći svoje obećanje i time dediskurirajući svoje političke partnere na dulji rok, zapravo pokazali volju za ulazak u novu rundu oružanoga sukoba?

Nema sumnje da je Alija Izetbegović razdoblje post-daytonskog mira shvatio kao nastavak oružanoga sukoba drugim sredstvima. Za njega je mirovni sporazum značio samo okvir koji se može uzeti jedino kao povod za nastavak rata verbalnim sredstvima, što, naravno, uključuju i pravne i diplomatske kanale. To se može vrlo jednostavno i lako dokumentirati. Jedna od njegovih ključnih teza o daytonskom Ustavu kaže da sam Ustav sadrži “nečujni, ali opasni rat odredbi”;²⁶ to znači da je, kako Izetbegović to vidi, rat u jednome mediju naprosto zamijenjen ratom u drugome mediju. Jedna grupa ustavnih odredbi vuče na jednu stranu, baš kao bošnjačko-muslimanske oružane snage tijekom rata, a druga grupa vuče na drugu stranu,

²⁴ Za Foucaultovu inverziju vidi Foucault (2003: 15-19).

²⁵ Teorija dediskurzacije daje nam, naravno, i opis onoga što je, s normativno-etičke točke gledišta, neprihvatljivo u takvoj vrsti politike, dakle služi kao okvir za kritiku, ne svodeći sve politike na ‘nastavak stanja rata’ što, iz striktno Clausewitzeve perspektive, i nije moguće; u tome se smislu ona razlikuje od Foucaultova teoretiziranja u *Society must be defended*.

²⁶ Izetbegović (1998: 192).

baš kao, recimo, srpske oružane snage tijekom rata. Ta su povlačenja u suprotnim pravcima i načelno nepomirljiva; jedino važno pitanje za Izetbegovića glasi: koja će grupa odredbi prevladati?²⁷

Dakle, riječ je o jednoj čudnoj Izetbegovićevoj pravno-političkoj hermeneutici unutar koje se razdoblje rata ne može razlikovati od razdoblja mira. Jezik, u Izetbegovićevoj perspektivi, nije medij koji stabilizira odnose, odnosno medij u kojemu dolazi do stvarnoga rješenja sukoba. Jezik je destabilizirajući faktor, medij u kojemu se sukob nastavlja, medij koji ne involvira moralno-diskurzivnu matricu koja bi partnere u tome mediju povukla u smjeru povećane sklonosti prihvaćanju zajedničkog, kompromisnoga stava. Unutar takve slike mirovnoga sporazuma nema mjesta za dvije bitne stvari bez kojih je zamišljanje stvarnoga mira nemoguće: za pravnu interpretaciju kao racionalni proces koji, polazeći od teksta sporazuma u cjelini, određuje najbolje i najuvjerljivije razloge u prilog tumačenja koje bi bilo obvezujuće za sve; drugo, za pojam sporazuma kao kompromisa koji bi mogao jednoznačno odrediti sadržaj jednog kolektivnog obećanja kojeg bi se strane u budućnosti morale držati – postoje samo pojedinačne percepcije tog obećanja koje stvaraju spor oko samoga značenja obećanja i koje, stoga, načelno onemogućuju primjenu pojma ‘vezanosti sporazumom’.

Izetbegovićeva opisana perspektiva nije ostala na razini puko teorijskoga stava. Ustvari ona je, primarno od strane ključnih ‘međunarodnih aktera’ u BiH, eksploatirana kako bi uslijedile realne i vrlo specifične političke posljedice. Najvažnija posljedica takve eksploatacije sastoji se u destabiliziranju unutarnjih bosansko-hercegovačkih političkih odnosa, koje traje od 2000. sve do danas. Kako je ta post-daytonska destabilizacija BiH upriličena?

Izetbegović je, dakle, potpisao Daytonski mirovni sporazum pod gore opisanim razumijevanjem. To je razumijevanje također, prema dokumentaciji kojom danas raspolazemo, odredilo i njegov potpis na Washingtonski sporazum o Federaciji BiH²⁸ te posebice njegov potpis, zajedno sa Silajdžićevim, na daytonski Sporazum o implementiranju Federacije BiH, drugi ključni dokument iz Dayton na koji se, zajedno s Daytonskim mirovnim okvirom, referira većina rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a o BiH. No tijekom 1998. Izetbegović mijenja stav, baš kao što ga je promijenio nakon potpisa na ‘Cutilierov’ Nacrt sporazuma iz Lisabona tijekom veljače 1992, i to ga mijenja radikalno.

²⁷ Vidi i Pehar (2011: 38-39).

²⁸ Kako je u Predsjedništvu Republike BiH Izetbegović naglasio tijekom 1994, srpski narod nije konstitutivan u Federaciji BiH zbog toga što bi to značilo da “Srbi dobivaju jednu polovinu vlasti u cijeloj BiH, i trećinu vlasti u Federaciji”; za ovaj navod i cjelokupni kontekst vidi Kostić (2013: 28).

On dostavlja podnesak/tužbu Ustavnome sudu BiH koji sadrži zahtjev za ukiđanjem upravo onih odredbi koje je potpisao i formalno zastupao u razdoblju od 1994. do 1998. Pročitamo li taj podnesak pažljivo, jasno je da Izetbegović ide u pravcu devalviranja ključnih odredbi daytonskog Ustava BiH: brisanje odredbi, primjerice, o konstitutivnosti naroda koja je realizirana upravo kroz entitete, brisanje odredbe o specijalnim paralelnim odnosima između entiteta i susjednih država, brisanje odredbe o nadležnostima entiteta u oblasti civilnoga zapovijedanja oružanim snagama, pa čak i brisanje odredbi o službenim jezicima koji se koriste u entitetima.²⁹ Izetbegović svoj podnesak bazira na jednoj temeljnoj ideji: preambularna konstitutivnost naroda BiH treba biti shvaćena kao jednakost naroda na cjelokupnoj teritoriji BiH, što neposredno implicira da entiteti postaju multietnički. Naravno, ovdje je riječ o isključivo simboličkoj projekciji, odnosno simboličkoj borbi. Izetbegović zna da je broj Bošnjaka i Hrvata u Republici Srpskoj značajno smanjen i da konzumacija prava konstitutivnosti (na cjelokupnoj teritoriji BiH) mora imati vrlo ograničen, zapravo skoro zanemariv karakter.

Sveukupno, Izetbegović ponovno djeluje kao dediskurzator i nakon usvajanja daytonskog mirovnog paketa, i to u javnom političkom djelovanju i pravnim nastupom prema Ustavnome sudu BiH. On zapravo poručuje: Jezik mirovnog sporazuma obvezujući je za mene, ali ne na način koji je obvezujući i za druge. Moje obećanje shvaćeno je s moje strane na moj način; ako su drugi shvatili to obećanje na svoj način, to je njihov problem. Moja je obveza isključivo ta da kroz jezik jednog mirovnog sporazuma dođem do ciljeva koje sam odredio kao svoje ratne ciljeve. O tome ne razgovaram sa svojim političkim protivnicima; za to se naprosto borim, ovaj put kroz podnesak prema Ustavnome sudu BiH.

Dugoročni efekti takvoga stava još uvijek nisu dovoljno jasno prepoznati. Izetbegovićev je podnesak zapravo pokrenuo simboličku revoluciju u BiH, ne u pozitivnom smislu te riječi, i potkopao je same osnove post-daytonske BiH. Podnesak je značio da jedna ključna strana mirovnog sporazuma zapravo odustaje od kompromisa; ta strana pretvara kompromisne elemente sporazuma u sredstvo za obnovu svojih ratnih ciljeva. U teorijskome smislu riječ je o izvanredno važnome fenomenu koji jasno indicira da stanje mira zapravo ovisi o akterovom odnosu prema jeziku: ne prihvaća li akter, tijekom političke komunikacije i nastojanja političkog djelovanja na svoje partnere, neke standarde diskursa, neke diskurzivne vrijednosti (prije svega standard ispunjenja obećanja pod apriornim zajedničkim razumijevanjem tog obećanja ili pod razumijevanjem koje je zajednički određeno kroz najuvjerljivije razloge pravne interpretacije) – otuđenje, prekid komunikacije ili znatno otežana

²⁹ Vidi u <http://www.ohr.int/ohr-dept/legal/const/pdf/Djelomicna-odluka-3.pdf> (stranica posjećena 28. travnja 2015).

komunikacija te destabiliziranje sveukupnih odnosa normalna su i predvidljiva posljedica.

Izetbegovićevo rezoniranje moglo je biti relativno lako pobijeno, kako onda tako i danas, polazeći od teksta daytonskog Ustava kako je on izravno i doslovno shvaćen i prezentiran u vrijeme daytonskih pregovora.³⁰ Drugim riječima, mjereno isključivo kriterijima interpretativne racionalnosti i ‘vjernosti ustavu’, dakle stvarnim diskurzivnim vrijednostima, Ustavni sud BiH trebao je odbaciti ključni element Izetbegovićeve podneska i u najboljem slučaju zatražiti modifikaciju usko određenih formulacija u entitetskim ustavima koje su bile neusklađene s eksplicitnim tekstom daytonskog Ustava. No premda to zvuči nevjerovatno, Ustavni sud BiH Odlukom U 5/98-III, uglavnom pod utjecajem međunarodnih sudaca koji su glasali zajedno s bošnjačkim sucima, podržao je središnji element Izetbegovićeve podneska. Kasnije intervencije međunarodne zajednice, posebice ona Petritscheva u vidu amandmana na ustave Federacije BiH i Republike Srpske iz 2002, konzistentno su slijedile nit te ‘međunarodne’ podrške ključnoj točki Izetbegovićeve podneska. Sveukupno, to znači da su najснаžniji predstavnici međunarodne zajednice podržali Izetbegovićev pokret k razgradnji sofisticiranoga daytonskog kompromisa.³¹ Kako se i, važnije, zašto ta podrška dogodila? I koje su njene stvarne posljedice?

³⁰ Vidi Pehar (2014a, 2014c).

³¹ Jedan od recenzenata u mojoj je prezentaciji vidio ‘stereotipizaciju’ Izetbegovića kao “predstavnik azijatskog tipa govorništva... zbog njegove tradicijske, kulturološke vezanosti”. Stoga ponovno moram, prvo, naglasiti da teoriju dediskurzacije smatram prihvatljivom samo u obliku određenom ‘metodološkim individualizmom’ kao načelnim epistemološkim pristupom. Drugo, ni u Pehar (2011) ni ovdje nisam posebno naglasio Izetbegovićev odnos prema islamu ili prema arapskome svijetu. Mogao sam, primjerice, dovesti Izetbegovićev odnos prema Daytonskom mirovnom sporazumu u vezu s presedanom Sporazuma iz Hudaybiyyaha iz godine 628. između Proroka Muhameda (kao muslimana) i nemuslimanskog plemena Quraish iz Meke. Budući da je Muhamed iz tog sporazuma istupio nakon isteka razdoblja od 10 godina, neke interpretacije šarijatskog prava, oslanjajući se na ideju nužnog i inherentnog stanja rata između muslimanskog i nemuslimanskog svijeta, tumače to kao poruku da bilo koji sporazum između nemuslimana i muslimana može važiti samo u razdoblju od 10 godina, za razliku od sporazuma između muslimana i muslimana koji je trajan i, u nekome smislu, valjaniji od prethodnog tipa sporazuma. Ovdje Izetbegovića ne prezentiram u takvome kulturološkom svjetlu naprosto zbog toga što mi za takvu prezentaciju nedostaje valjan empirijski materijal. Treće, kako sam već naglasio, teorija dediskurzacije može bez problema uzeti u obzir takozvane kulturalne stereotipe ili matrice, ali onda mora pokazati u kojem je smislu realni diskurs nekog realnog aktera određen takvim stereotipima ili matricama. Ovdje Izetbegovića nastojim, u diskurzivnome smislu, prikazati kao nekoga tko vrijeda univerzalne vrijednosti moralne matrice diskursa na univerzalno (a ne na arapski, islamski, ili ‘azijatski’) nevaljan i neprihvatljiv način.

“Međunarodna zajednica” kao Izetbegovićev post-daytonski saveznik i supromicatelj dediskurzacije

Kako su, dakle, ključni akteri međunarodne zajednice sudjelovali u Izetbegovićevom projektu dediskurziranja tijekom prividne implementacije Daytonskog mirovnog sporazuma? Da bih odgovorio na to pitanje, podsjetit ću na jedan recentni komentar o problemima implementacije Daytonskog mirovnog sporazuma, koji sažima tipičnu američku perspektivu tijekom duljeg razdoblja, od 2000. do 2014, čiji je autor James Adams (komentar objavljen na stranicama *Transconflicta* i foruma američke NVO *Building Peace*):

Prema diplomatima koje sam intervjuirao u Bosni, postojeći izrazito disfunkcionalni i diskriminirajući ustav i struktura vlasti, kako su instituirani Daytonskim sporazumom da bi se zaustavio rat, u vrijeme Daytonu su od strane međunarodnih pregovarača zamišljeni kao prelazni. No taj sporazum službeno nije određen kao takav [prelazan] zbog kompromisa sa srpskim tvrdolinijašima koji su preferirali poslijeratni teritorijalni *status quo* i razdvojene političke aranžmane koje je Dayton ozakonio. Stoga nije određen plan ili vremenski okvir da bi se službeno omogućio proces tranzicije prema održivom neetničkom ustavu i strukturi vlasti. Daytonski etno-politički ustav automatski se premetnuo u ubrzane etno-političke izbore zasnovane na strahu, izbore koji su služili samo tome da se ojačaju tvrdolinijaški opstrukcionisti na vlasti te da se institucionalizira strukturalno nasilje.³²

Što nam ovaj Adamsov odlomak ustvari govori? Prvo, on izlaže perspektivu Daytonu koja je posve u skladu s percepcijama bošnjačkih političkih elita, uključujući Aliju Izetbegovića. Ovakve stavove o Daytonu ne možemo čuti ni od predstavnika Ruske Federacije ni od predstavnika mnogih europskih zemalja, a pogotovo ne od predstavnika Republike Srpske. Drugo, on probleme projicira isključivo na jednu stranu u BiH, onu srpsku – drugim riječima, Republika Srpska je tu definirana kao problem, a ne kao ustavna kategorija i kao dio strukture koja je kompromisno dovela do završetka oružanog sukoba u BiH. Treće, taj paragraf ustvari kaže da ni sami ključni posrednici (ne zaboravimo ipak da je riječ isključivo o američkim predstavnicima) nisu ozbiljno shvatili daytonski Ustav BiH. Oni su ga shvatili kao nešto što uskoro treba nestati. Ujedno to znači da je taj ustav zapravo eksplicite određen kao sredstvo obmane ‘srpskih tvrdolinijaša’. Ustav ih je trebao motivirati na jedan oblik suradnje, ali u okviru koji je zamišljen samo kao privremen. Kako je uopće zamišljeno da ta sklonost prema suradnji potraje i nakon radikalne izmjene okvira, Adams nam ne objašnjava.

³² Adams, James, “Bosnia – Stabilization Stalled in Negative Peace” (*Transconflict*, 27. listopada 2014), <http://www.transconflict.com/2014/10/bosnia-stabilization-stalled-negative-peace-270/> (stranica posjećena 28. travnja 2015).

Kao četvrto, primijetimo da nas ovakvo karakteriziranje Daytonskog sporazuma stavlja pred jednu izrazito neugodnu intelektualnu dilemu: ako taj sporazum označimo kao privremen i prelazan, onda bismo trebali imati neku perspektivu o tome što bi ga trebalo zamijeniti, ali ta bi perspektiva trebala ujedno biti dovoljno realistična u smislu perspektive koja ima podršku, odnosno barem visoku vjerojatnost da ju iznutra legitimiraju ključni, lokalni akteri same bosansko-hercegovačke politike; no čini se da potonji zahtjev ili uvjet nije spojiv sa samim označavanjem sporazuma kao privremenoga. Također, ukoliko jedan sporazum označimo kao privremen tek tako, i ako uživamo status svjetske supersile i jednoga od glavnih sponzora dotičnog sporazuma, nesumnjivo je da time svim stranama sporazuma signaliziramo da se ne moraju držati njegovih odredbi, odnosno da se prema sporazumu mogu odnositi kao prema privremenoj opsjeni.

Peto, i najvažnije, stav iskazan u Adamsovom odlomku zapravo je operacionaliziran: taj stav predstavljao političku nit vodilju za angažman međunarodne zajednice u BiH, koja je u razdoblju od 2000. do 2014.³³ određena uglavnom američkim utjecajem. Ova tvrdnja zvuči, na prvi pogled, čudno: kako je moguće kritizirati jedan ustav/sporazum tražeći njegovu dubinsku rekonstrukciju projiciranu u budućnost, a ključne elemente te kritike, odnosno iskaza da bi ustav/sporazum trebao biti u budućnosti temeljno promijenjen, učiniti dijelom implementacije istoga ustava/sporazuma u sadašnjosti? Drugim riječima, kako je moguće i destabilizirati odnose određenom percepcijom daytonskog ustavnog okvira, čija se navodna promjena treba tek dogoditi u budućnosti, i odrediti te odnose u sadašnjosti provedbom dotičnog okvira na temelju dotične percepcije (koja je posve u skladu s Izetbegovićevom)?

Odgovor je na prethodna pitanja u biti jednostavan. Kako sam to objasnio na drugim mjestima, 'destabilizacija' kroz prividnu provedbu postojećeg Daytonskog mirovnog okvira upriličena je nizom nametnutih interpretacija tog okvira koje su sam okvir, u značajnoj mjeri, revidirale.³⁴ Radi se o tome da su američki lideri procesa provedbe Daytonskog okvira prvo 'prisvojili' interpretativni autoritet u odnosu na taj okvir kroz figuru Visokog predstavnika te kroz međunarodne suce u Ustavnom sudu BiH; a onda su kroz te kanale prekrójili ustavni krajolik BiH, u najvećoj mjeri zastupajući politiku prema Daytonu kakvu je zapravo zastupao Izetbegović, odnosno ključni predstavnici bošnjačke komponente u BiH. Pri tome su osim spomenuta dva kanala korištene i neke *think-tank* organizacije, poput

³³ Sve do formiranja takozvane 'platformaške vlade', koju je SAD podržao, u Federaciji BiH 2011. putem od strane Visokog predstavnika 'legaliziranoga' državnog udara; katastrofalni rezultati djelovanja te vlade, čiju su okosnicu činile SDA i SDP BiH, u potpunosti su bili vidljivi tijekom 2014; o tome vidi u Toè (2014) i Vukoja (2014).

³⁴ Vidi Pehar (2014a, 2014b, 2014c i 2014e); također Kostić (2013).

Međunarodne grupe za krize (ICG), koje su cijeli proces podržavale ideološkim intervencijama.³⁵

Vratimo se još jednom ključnoj odluci Ustavnog suda BiH U 5/98-III od 1. srpnja 2000, koja je ugrađena i u amandmane koje je nametnuo Visoki predstavnik Petritsch 2002. godine,³⁶ a ključne su tvrdnje te odluke ugrađene i u Izborni zakon BiH koji su tijekom 2000. i 2001. nametnuli američki veleposlanik Barry kroz Privremenu izbornu komisiju BiH i OSCE, koji su *de facto* upravljali tom komisijom.³⁷ Budući da sam U 5/98-III detaljno kritizirao na drugome mjestu,³⁸ ovdje ću izdvojiti samo najznačajnije elemente te kritike. U 5/98-III bazira se na pogrešnim i često falsificiranim historiografskim činjenicama, a znakovito je da se Odluka uopće ne referira na ključne iskaze ključnih svjedoka razdoblja prihvaćanja Daytonskog sporazuma Richarda Holbrookea, Carla Bildta, pa čak ni samoga Izetbegovića. Drugo, U 5/98-III krši jedno bitno pravilo pravnoga interpretiranja, koje kaže da se neka značenjski nejasna provizija ne može interpretirati nekom podjednako nejasnom, ili još manje jasnom, interpretacijom. Treće, U 5/98-III razdvaja daytonsku dvoentitetsku institucionalnu strukturu BiH od pojma 'konstitutivnih naroda', korištenog u preambuli daytonskog Ustava BiH, što činjenicu usvajanja takve strukture čini posve nejasnom i neobrazloženom. Četvrto, Odluka U 5/98-III ostavlja neke ključne semantičke veze, ugrađene u daytonski Ustav, posve nejasnima i neobrazloženima: primjerice, vezu između 'Hrvata' i 'Bošnjaka' koji se iz teritorije Federacije BiH biraju u Predsjedništvo BiH s jedne, i 'Hrvata' i 'Bošnjaka' kao konstitutivnih naroda BiH s druge strane. U svjetlu U 5/98-III, posebice tvrdnje da se entiteti trebaju, za svrhe izbora, tretirati kao izvor jednoga jedinstvenoga, etnički neutralnoga ili neobilježenoga glasa, ta je veza posve slučajna. Peto, i najvažnije, U 5/98-III zapravo se potpisuje pod Izetbegovićevo načelo filozofske hermeneutike primijenjene na Daytonski mirovni okvir, da Okvir sadrži 'nečujni rat odredbi', iako je taj potpis nedovoljno transparentan pravnim hermeneutičarima s nedovoljno izvježbanim 'okom'.

Taj je potpis sadržan u paragrafu 73 Odluke, koji između ostaloga tvrdi sljedeće: "Globalni [je] cilj Daytonskog mirovnog sporazuma da osigura povratak izbjeglica i raseljenih osoba njihovim domovima i da na taj način ponovno uspostavi

³⁵ Vidi Kostić (2014).

³⁶ Petritschevi su amandmani među pripadnicima međunarodne zajednice u BiH poznati pod komičnim nazivom 'airport decision' (odluka iz zračne luke), budući da ih je Petritsch potpisao neposredno prije svog odlaska iz BiH i završetka mandata Visokog predstavnika; o tome vidi u Parish (2007).

³⁷ Za moju detaljnu kritiku Izbornog zakona BiH, u dijelu koji se tiče izbora članova Predsjedništva BiH, vidi Pehar (2014e).

³⁸ Pehar (2014c).

multietničko društvo koje je postojalo prije rata bez ikakvih teritorijalnih podjela s etničkim predznakom”. Drugim riječima, Ustavni sud BiH u ovome paragrafu tvrdi da je pravi cilj glavnih daytonskih ustavnih struktura, Federacije BiH i Republike Srpske, taj da se one samoukinu. Dakle, Ustavni sud BiH potpisnicima Daytonskog sporazuma izravno pripisuje jednu fundamentalnu iracionalnost: oni su sporazum usvojili kako bi se, u budućnosti, uspostavilo nešto što ne sadrži ključne elemente tog sporazuma, odnosno što ne samo proturječi tim elementima nego i potpisnike Daytonskog sporazuma vraća u razdoblje (i strukture) koje je prethodilo izbijanju rata “okonačnoga” upravo spomenutim ključnim elementima sporazuma.

Dakle, kratko rečeno, baš kao što Izetbegović pripisuje Daytonskom okviru jednu temeljnu kontradikciju, koja ga oslobađa obveze poštivanja tog okvira, tako U 5/98-III pripisuje dotičnom okviru jednu fundamentalnu kontradikciju kojom se Ustavni sud BiH posve stavlja na Izetbegovićevu stranu, i koja tom sudu omogućuje da temelje svoga političkog programa izjednači u potpunosti s Izetbegovićevima – povratak u vrijeme nepodijeljene, idealne, multietničke, potpuno suverene BiH, kakva je navodno postojala 1991. i 1992. U realnome političkom kontekstu BiH takav stav legitimira upotrebu jedne kompleksne diskurzivne strukture, ustava i sporazuma sa svim njegovim aneksima, isključivo kao sredstva za nastavak diskurzivnoga rata, dakle, kao nečega što ne pojačava, nego ukida diskurzivne spone između ključnih političkih aktera, prema tome, kao sredstva za obnovu dediskurzacije.

Jedini način da se objasni ovakav stav međunarodnih jurista jest sljedeći. Baš kao Izetbegović, ni ključni međunarodni akteri, SAD prije svih, daytonski kompromis nisu shvatili ozbiljno. Shvatili su ga tek kao povod da se stanje rata nastavi drugim sredstvima. Osim djelovanja preko daytonskoga diktatora, Visokog predstavnika, koji aktivno generira dediskurzaciju u BiH,³⁹ ključne su činitelje u ovome pogledu predstavljali temeljni stavovi ključnih igrača na međunarodnoj sceni, koji su ili dali izravnu podršku Izetbegoviću ili su prema Daytonskome mirovnome sporazumu zauzeli stav koji je išao u prilog Izetbegovićevom simboličkom podrijetvu temelja Daytonskog sporazuma.

Naime, kada paralelno s odlukom Ustavnog suda iz srpnja 2000. glavni arhitekt Daytona, Holbrooke, javno izlaže tvrdnju da je priznanje Republike Srpske pod tim imenom značilo pogrešku, onda tu očevidno postoji neka dublja koluzija, odnosno sprega. Nadalje, kao i Izetbegović, James O’Brien, glavni pravni savjetnik tijekom formuliranja daytonskog Ustava, govori o daytonskom Ustavu kao ‘ratu odredbi’: on jednu grupu odredbi naziva ‘odredbama koje su progresivne’, a drugu grupu ‘odredbama koje su nazadne’.⁴⁰ Stoga se implementacija i interpretacija

³⁹ Vidi Pehar (2014b).

⁴⁰ Vidi Kostić (2011: 109-112).

Daytona naprosto trebaju shvatiti kao proces brisanja nekih odredbi ili oduzimanja pravne snage tih odredbi, što pak ujedno, nažalost, znači podrivanje jednoga kompromisa. Također, O'Brien je otvoreno rekao da je tijekom procesa implementacije Daytona iskorištena maglovita i višeznačna narav nekih ključnih odredbi Ustava.⁴¹

Izetbegovićevoj identičnu karakterizaciju daytonskog Ustava čuo sam, u privatnoj korespondenciji, i od Daniela Serwera, nekadašnjeg posrednika za pitanja Federacije u američkom ministarstvu vanjskih poslova. Nadalje, najmanje tri visoka predstavnika, Ashdown, Petritsch i Inzko, daju ključne izjave koje se mogu razumjeti jedino kao simboličko savezništvo s Izetbegovićem tijekom nastavka 'stanja rata' kroz prividnu implementaciju Daytonskog mirovnog okvira: Ashdown je rekao da se njegov posao sastojao u "postupnoj razgradnji daytonskih struktura" kako bi se stvorile "učinkovite državne institucije".⁴² Dakle, jedan visoki predstavnik otvoreno nam kaže da je, u stilu američke vanjske politike i Izetbegovićevog odnosa prema Ustavu BiH, on zapravo podrivao Daytonski sporazum i tretirao ga kao puki povod za stvaranje nečega što ključne strane sporazuma nisu izvorno sankcionirale. Stoga je Ashdown nakon stvaranja oružanih snaga BiH pokrenuo proces podrivanja Daytona u smjeru stvaranja 'policijskih snaga BiH', no, nasreću, taj je proces barem privremeno zaustavljen.⁴³

Petritsch je svojim amandmanima odluku Ustavnog suda iz srpnja 2000. pretvorio u institucionalnu realnost BiH, čime je stvorio institucionalne osnove i uvjete za dekonstituiranje Hrvata u Federaciji, a ujedno je više puta daytonski Ustav BiH opisao kao 'luđačku košulju' za bosansko-hercegovačke narode i građane.⁴⁴ U novije vrijeme, u travnju 2011, nakon što je 'legalizirao' državni udar upriličen formiranjem 'platformaške' Vlade Federacije BiH,⁴⁵ Visoki predstavnik Inzko daje čuvenu izjavu da BiH trebamo očuvati kako "Milošević i Karadžić ne bi bili nagrađeni". Ponovno vidimo jednog Visokog predstavnika koji ključne probleme BiH projicira u 'srpsku stranu', u srpske 'agresore i djelitelje Bosne', što u potpunosti koincidira

⁴¹ Vidi O'Brien (2010: 348).

⁴² Intervju za *Dnevni avaz* (16. svibnja 2009).

⁴³ Parish (2007: 19).

⁴⁴ Zanimljivo je da je Petritsch na proces postupnog ukidanja uloge Visokog predstavnika primijenio marksističko učenje o 'odumiranju države', o čemu vidi u Kostić (2013, 38, bilješka 16); to dokazuje potpunu politološku neobrazovanost osobe koja je nekoć obnašala najodgovorniju dužnost u BiH.

⁴⁵ Pošto je njegova 'legalizacija' podržala kršenje ustavne odredbe, prema kojoj je jedna trećina zastupnika iz svakoga kluba naroda u Domu naroda Parlamenta Federacije (u slučaju Hrvata to je trećina od 16) nužna za imenovanje Predsjednika i dopredsjednika Federacije, samim tim i Vlade, a pri čemu se kršenje sastojalo u potvrdi tih imenovanja glasovima 5 zastupnika, Inzko je na humoru sklonim *web*-portalima koji predstavljaju glasove Hrvata u BiH često prikazan s kalkulatorom u ruci.

s Izetbegovićevom i ratnom i poslijeratnom politikom. Na koncu, američki potpredsjednik Biden u govoru pred bosansko-hercegovačkim parlamentarcima u svibnju 2009.⁴⁶ pokazuje da ga, glede Daytonskog mirovnog sporazuma, zapravo zanimaju samo dvije temeljne stvari: ‘Mi [SAD] smo vaš projekt’; drugim riječima, prema Bidenu, ideal bosansko-hercegovačke političke zajednice već je definiran – bosansko-hercegovačka politika treba naprosto slijediti zadane napatke-lekcije kako ih određuje SAD; drugo, Biden je naglasio da ‘većina danas može postati manjina sutra’ – što pokazuje da Bidena očividno ne zanima koncept konstitutivnog naroda, odnosno da on temeljne premise Daytonskog sporazuma ne razumijeva kao ozbiljna i obvezujuća ograničenja, nego kao relativne i fluidne elemente između kojih se odnos može uskoro radikalno promijeniti.

Dakle, na temelju navedenih izjava i stavova možemo jasno razabrati činjenicu da su ključni akteri “međunarodne zajednice” dali vjetar u leđa Izetbegovićevom post-daytonskom djelovanju, odnosno da su u njemu prepoznali medij kroz koji se daytonska ustavna ograničenja mogu lako oslabiti kako bi se otvorio put prema post-daytonskom razdoblju u kojemu, tobože, neće biti mjesta za ‘etno-politike’. Njihov i Izetbegovićev odnos prema Daytonskom mirovnom okviru identičan je: oni taj okvir shvaćaju kao ‘smokvin list’ za nametanje jedne arbitrarne interpretacije (sankcionirane, ne zaboravimo, figurom Visokog predstavnika), odnosno za, eufemistički rečeno, kreativnu reviziju, a iz kuta najmanje dva konstitutivna naroda izravno kršenje jednog kolektivnog obećanja. Ponovno se javlja jedna predvidljiva posljedica: ključni unutarnji akteri bosansko-hercegovačke politike iskušavaju dediskurzaciju, umanj enje vjere u značaj i ulogu jezika u međunarodnim, ili međugrupnim, odnosima, a samim tim i povećanje spremnosti da se politički sukobi i problemi rješavaju nediskurzivnim sredstvima.

To znači da je skoro dvadeset godina nakon potpisivanja Daytonskog sporazuma politička situacija u BiH u bitnome slična onoj s početka 1992; ponovno je jezik implicite označen kao faktor nebitan za politiku; ponovno je ključni institucionalni okvir učinjen skoro besmislenim; ponovno se između ključnih aktera javlja pojačan osjećaj međusobnoga otuđenja zbog nepovjerenja što ga neobvezujući odnos prema vlastitoj riječi-obećanju, i prema jeziku općenito, donosi.⁴⁷ Situacija u velikoj mje-

⁴⁶ Transkript ključnih dijelova govora u posjedu autora. Bidenovi “Prepared Remarks” objavljeni na <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/prepared-remarks-vice-president-joe-biden-addresses-parliament-bosnia-and-herzegovina> (stranica posjećena 11. rujna 2015) značajno odstupa od teksta govora kako je izložen pred kamerama TV BiH koja je govor prenosila uživo.

⁴⁷ Nažalost, ovdje ne mogu dublje ulaziti u pitanje utjecaja destabilizacije unutarnjih bosansko-hercegovačkih odnosa na šire međunarodno-političke odnose; no dovoljno je naglasiti da se taj utjecaj očividno kreće u pravcu povećanoga stupnja konfliktnosti: primjerice, unutar Vijeća za provedbu mira u BiH (PIC), Ruska je Federacija otvoreno izrazila neslaganje i s odlukom da se

ri sličij onoj koju je Ciceron opisao u čuvenom paragrafu iz *De Officiis*: spartanski kralj Kleomen potpisao je sporazum o primirju u trajanju od trideset dana (*triginta dierum*); no već nakon nekoliko dana počeo je noću pustošiti polja svojih protivnika – Kleomen je to ‘opravdao’ pozivanjem na činjenicu da je potpisao sporazum koji govori o danima, a ne noćima. Ciceron je taj primjer naveo kao ilustraciju jedne važne poslovice: *summum ius summa iniuria*, “maksimalno rastegnuto pravo znači maksimalnu nepravdu”, i dodao da se takvo maksimalno rastezanje prava događa putem jedne *malitiosa interpretatio iuris*, zlonamjerne pravne interpretacije.⁴⁸ Primijenjeno na bosansko-hercegovačke post-daytonske političke odnose, uistinu relevantna pitanja glase: koji je stupanj doseglo maksimalno rastezanje prava u BiH, što ga je motiviralo i može li se situacija popraviti?

Pitanja motivacije i budućnosti

Na prvo se pitanje može lako odgovoriti. Maksimalno rastezanje prava u BiH nije doseglo maksimalni stupanj. Nije vjerojatno ni očekivati da se takvo rastezanje prava, zlonamjernom i nametnutom pravnom interpretacijom, može dalje nastaviti. Naime, jako je teško zamisliti situaciju u kojoj bi se, primjerice, išlo u pravcu dekonstituiranja Srba u BiH nekom vrstom izravnog napada na Republiku Srpsku pravnim i diplomatskim sredstvima (primjerice, zahtjev za ukidanjem naziva ‘Republika Srpska’). Stoga, a posebno sudeći prema recentnim izjavama nekih komentatora, analitičara i bivših aktera, čini se da je nastavak rata u BiH neoružanim sredstvima došao do krajnjih granica. No zanimljivo je također da se čini kako nitko

mandat Visokog predstavnika produži i ‘Inzkomov’ odlukom iz ožujka 2011. da otvoreno legalizira ‘platformašku’ Vladu Federacije BiH (za detaljnije izlaganje vidi Pehar 2014b). Također, u posljednje je vrijeme, unutar američkoga globalno-političkog diskursa, očevidna sklonost zastupanju sljedeće retoričke konstrukcije: Republika Srpska, a posebice Predsjednik Republike Srpske Dodik, tretirani su kao puki instrument tobože destabilizirajućeg utjecaja Ruske Federacije, i naravno Putina, na BiH i širu balkansku regiju (vidi primjerice izjavu bivšeg američkog veleposlanika u BiH Kauzlaricha iz listopada 2014: <http://poskok.info/wp/?p=114365>). Ta retorička konstrukcija, inače usko vezana uz sukob u Ukrajini, predstavlja čistu fikciju: Ruska Federacija od 1996. sve do danas zastupa stav da BiH treba biti organizirana isključivo i izričito prema slovu Daytonskog mirovnog sporazuma, bez kršenja prava ijednog konstitutivnog naroda.

⁴⁸ Vidi Cicero (1921: 133); važno je imati na umu da je Kleomen jedan od prvih praktičara ‘postmodernističke filozofije’ u području praktične hermeneutike mirovnih sporazuma; prisjetimo se da postmodernistička filozofija uči da su značenja nestabilna i uvijek otvorena za beskrajne lance interpretacije, da ne postoji jedna istina, nego samo različite perspektive, te da se, zbog načelne nesumjerljivosti, snaga konkurentskih razloga načelno ne može odrediti. Postmodernizam držim naprosto jednom zbirkom nekoherentnih ideja koje se samoponištavaju, međutim, on je izvršio enorman (i, naravno, štetan) kulturalni utjecaj u mnogim oblastima suvremenoga društvenog i političkog života; za elokventnu kritiku postmodernizma s kojom se načelno slažem vidi Gellner (1992).

nije zadovoljan postignutim. Zapravo su trenutačnom situacijom mnogi akteri mnogo manje zadovoljni danas nego, primjerice, 1996. ili 1997, što se ne čini logičnim.

Što se tiče pitanja motivacije, na njega nije lako odgovoriti jednoznačno i jednostavno, iako je ono zapravo ključno pitanje. Što je, dakle, motiviralo međunarodni faktor, a tu prije svega mislim na ključne igrače kao što su SAD i UK, i jedan dio EU-a, da naruši suptilni kompromis postignut u Daytonu, da se izravno stavi na stranu jednog aktera u bosansko-hercegovačkom političkom sukobu i da time kod tog aktera stvori prevelika očekivanja, a ostale aktere demotivira, otuđi od mirovnog procesa i u njima stvori dodatno nepovjerenje prema danas važećem ustavnom okviru za BiH? Drugim riječima, čemu dediskurzacija u vrijeme kada je dediskurzacija najmanje potrebna? Neki hipotetski odgovori na ovo pitanje mogu se formulirati, ali nisam siguran kolika je specifična težina svakog faktora koji ću sada spomenuti: moguće je, kako sam to već primijetio na drugome mjestu,⁴⁹ da SAD sebe u BiH doživljava prije svega kao zaštitnika bošnjačko-muslimanske komponente zbog toga što im takva percepcija omogućuje da neutraliziraju lošu sliku o sebi kao načelno protumuslimanski nastrojenima (Irak, Sirija, Libija, Izrael-Palestina, Iran itd.). Drugo, moguće je da izvanjske sile namjerno održavaju BiH u stanju prigušenoga konflikta, što im omogućuje da izvana po potrebi interveniraju i da, što je najvažnije, uzajamno testiraju svoje odnose na jednome mini-modelu. Treće, moguće je da je zapetljavanje odnosa u BiH, odnosno 'rastezanje prava', motivirano naprosto jednom vrstom kolonijalne sklonosti dramatzaciji: nakon što odlučite postati kolonijalnom silom u jednoj državi, a to je međunarodni faktor postao kroz instituciju Visokoga predstavnika, ne možete lokalnim akterima jednostavno reći: "Dečki, tu vam je mirovni sporazum; naprosto ga čitajte i implementirajte; ako se o nečemu ne slažete, pregovarajte i nastavite pregovarati sve dok se ne dogovorite". Potrebna vam je neka vrsta drame, unutarnje tenzije, krize u 'svojoj' kolonijalnoj tvorevini kako biste za sebe stvorili dojam da se u toj tvorevini imate za što boriti. Primjerice, borite se za ideal multietničnosti, ili za ideal kažnjavanja agresora, ili za ideal ispravljanja nepravdi stvorenih ratom, ili za prevladavanje 'nazadnih' etnopolitika i slično.

Četvrto, moguće je da su se strani kolonizatori naprosto zanjeli u svojem poslu takozvanog 'stvaranja države'. Kako entiteti asociiraju na razdvajanje i podjelu, stvaranje države asociira neposredno na prevazilaženje podjela, na reintegriranje društva i, naravno, na rješavanje sukoba. Neki naivni ljudi možda su pomislili da se 'stvaranje države', što u daytonskom kontekstu zapravo znači 'neustavno širenje ovlasti države', može predstaviti kao univerzalno prihvatljivo i kao unošenje reda u jednu složenu zajednicu, što bi načelno trebalo biti prihvatljivo svima. Zašto narodi

⁴⁹ Pehar (2014d).

ne bi surađivali na razini države, a ako to već čine, zašto bi im entiteti uopće bili potrebni? Drugim riječima, ovdje vidimo jednu naivnu vrstu motivacije – zamišljamo stranog posrednika kao ‘mirotvorca’ koji igra ulogu graditelja-državotvorca i koji u svoju mirotvoračku ulogu vjeruje neovisno o reakcijama koje ona izaziva u samoj realnosti, odnosno unutar samih zajednica na koje ‘mirotvorac’ djeluje.

Peto, ne smijemo zaboraviti na financijske motive i na utjecaj samih lokalnih faktora. Prvo, međunarodni su dužnosnici u BiH dobro plaćeni i za to je potrebno stvoriti barem neki privid zaposlenosti, potpunog angažmana oko za BiH sudbonosnih pitanja. Što je u tu svrhu bolje od stvaranja dojma da se u BiH još uvijek ratuje oko ključnih političkih pitanja? Imajmo na umu da je za period 2013/14, koji je po mnogima značio zapravo bitan pad stupnja međunarodnog angažmana u BiH, samo za budžet OHR-a izdvojeno preko 7 milijuna eura, od kojih je EU osigurao više od polovice. Taj novac uglavnom plaća naprosto plaće međunarodnih dužnosnika i njihovih lokalnih pomoćnika, ali i biva iskorišten od strane mnogobrojnih lokalnih aktera, iznajmljivača stanova, vlasnika hotela i slično. Naravno da uz to država koja svako malo biva nagrizana ozbiljnim političkim konfliktima postupno osiromašuje, a to onda znači i šansu međunarodnim investitorima da kupe sektore osiromašene ekonomije po mnogo povoljnijoj cijeni. Također, glede utjecaja lokalnih elita, budući da su institucije međunarodne zajednice uglavnom koncentrirane u Sarajevu, zastupnicima je bošnjačkog unitarizma ili nekoj vrsti elite neprijateljski nastrojenoj prema Daytonu koja zastupa antietničke stavove mnogo lakše intelektualno utjecati na te institucije negoli elitama u Banjaluci ili Mostaru. I tu vidimo dodatni činitelj vrlo lokalnog karaktera, koji vjerojatno u nekome stupnju utječe na dramtizaciju političkih odnosa iniciranu od strane međunarodnog faktora u BiH.⁵⁰

No kako god na ovo pitanje motivacije odgovorili, jedna je stvar posve jasna: bosansko-hercegovačka politika u post-daytonskom razdoblju u velikoj mjeri predstavlja nastavak rata drugim sredstvima, i za taj su nastavak najodgovorniji predstavnici međunarodne zajednice. Vidjeli smo da su, u tome pogledu, predstavnici međunarodne zajednice ustvari eksploatirali Izetbegovićev općenito neobvezujući odnos prema jeziku i, posebice, prema mirovnim sporazumima. Ponovno je nužno naglasiti Izetbegovićevu, O’Brienovu, i od strane bošnjačkih i međunarodnih sudaca Ustavnog suda BiH nametnutu karakterizaciju daytonskog Ustava kao jedne

⁵⁰ Jedan od recenzenata moj je tekst shvatio kao argument u prilog tvrdnji o ‘kolonijalnoj politici SAD-a prema BiH’. Stoga ovdje moram ponovno naglasiti da je jedina namjera mog ogleđa pokazati da su zbog odnosa prema Daytonskom mirovnom sporazumu, specifičnije, prema Ustavu BiH kao Aneksu 4 tog sporazuma, odnosi unutar BiH nestabilniji u godini 2015. nego u godini 1996, da je, dakle, stanje rata reproducirano zbog vrlo jasnog moralno-diskurzivnog odnosa prema jednoj diskurzivnoj strukturi, a takav moralno-diskurzivni odnos može se bez problema razabrati kod Alije Izetbegovića i ključnih aktera međunarodne politike u BiH.

velike kontradikcije: takva karakterizacija, u čisto diskurzivnom smislu, ima dvije bitne posljedice – prvo, ona implicira, s jedne strane, da daytonski Ustav nije obvezujući jer kontradikcija ne može nikoga obvezati; drugo, ona potpuno olakšava, ali i iracionalizira, posao ‘interpretacije’ dotičnog Ustava; iracionalizira ga u smislu da iz kontradiktornog ustava istovremeno slijede sve logičke posljedice i ne slijedi niti jedna logička posljedica; a olakšava ga jer se, sukladno takvoj karakterizaciji, posao ustavne interpretacije zapravo svodi na arbitrarni odabir jednog elementa iz para onih globalnih tvrdnji koje zajedno tvore kontradikciju; naravno, riječ je o elementu koji posve odgovara interesima Izetbegovića, O’Briena, dotičnih sudaca, američkih upravnika, visokih predstavnika i ostalih, ali isključuje interese ostalih strana, odnosno predstavnika najmanje dva konstitutivna naroda BiH, i samih naroda – najznakovitije je to da dotični element također u potpunosti koincidira s Izetbegovićevim ključnim ratnim ciljem: jednom, nedjeljivom i potpuno suverenom BiH u kojoj bitnu ulogu imaju samo i isključivo individualna, a ne i kolektivna prava.⁵¹ Očevidno je da ovakva ustavna hermeneutika, iza koje su stali i visoki predstavnici za BiH, ustvari znači reprodukciju stanja rata u mediju samo prividne implementacije Daytonskog mirovnog okvira.

Na koncu, može li se situacija popraviti? Je li moguće osigurati prelazak iz vremena politike neprijateljske za diskurs (1991-2014)⁵² u vrijeme politike koja poštuje diskurzivne vrijednosti i pokazuje viši stupanj civiliziranosti, primjerice, ispunjavanjem obećanja na način koji odgovara svim stranama koje su obećanje zajednički dale? U načelu, naravno da je odgovor na ovo pitanje potvrđan. No nemojmo zaboraviti da je u međuvremenu, tijekom dosadašnje implementacije Dayton, već učinjena šteta i da će, da bi se u BiH stvorila zdrava osnova za politiku rediskurziva-

⁵¹ Jedan je od recenzenata napomenuo da bi činjenica da je Visoki predstavnik Europljanin, a ne Amerikanac, mogla predstavljati problem za moju analizu. No lako se može pokazati zašto tu napomenu ne trebamo uzeti kao uvjerljivu. Naime, Visokog predstavnika, iako ga delegira jedna od zemalja EU-a, potvrđuje Vijeće sigurnosti UN-a. Drugo, skoro je nezamislivo da bi Visoki predstavnik mogao donijeti ijedan dekret bez potpore SAD-a. S druge strane, predstavnici Ruske Federacije do sada su se nekoliko puta ogradili od izjava PIC-a, Vijeća za provedbu (daytonskog) mira, koje su dale podršku specifičnim odlukama Visokog predstavnika. Treće, ne postoji jedna zajednička, europska politika prema Daytonskom sporazumu koja bi se mogla identificirati kao neovisna o američkoj. Četvrto, ovdje ne analiziram detalje transatlantskih odnosa u svjetlu procesa implementacije Daytonskog mirovnog okvira. No jasno je da su odnosi, barem na globalnom planu, zamršeni, s tendencijom dodatnog kompliciranja, o čemu nešto detaljnije elaboriram u Pehar (2014b); za opis transatlantskih razlika i nesporazuma iz perspektive sudionice u mirovnim naporima međunarodne zajednice vidi Haller (2002).

⁵² Za pojam ‘za diskurs neprijateljskog utjecaja’, koji stoji u osnovi suvremene republikanske političke teorije i koji u velikoj mjeri koincidira s pojmom ‘diskvalifikacije/kršenja moralno-diskurzivnih vrijednosti’, odnosno ‘dediskurzacije’, koji je korišten u ovome pogledu, vidi Pettit (2001: 67-79; 2004: 77).

cije, biti potrebno tu štetu ukloniti. Također, netko će morati preuzeti odgovornost za tu štetu, a to ne mogu biti samo lokalni akteri bosansko-hercegovačke politike, 'tvrdomlinijaši' ili 'etno-politička' elita, kako god tu unutarnju skupinu tobože 'zlih aktera' nazvali.

Rezonirajući u tome smjeru, Bosni i Hercegovini je potrebna mnogo dublja promjena od one koju bi donio neki novi ustav; zapravo, nisam uopće siguran da za održavanje bilo kojeg budućeg ustava u BiH još uvijek postoji neka minimalna količina povjerenja između ključnih političkih aktera potrebna za suradnju u zajedničkim institucijama u zajedničkom ustavnom okviru. Dakle, za sada, možda bismo se svi trebali zadovoljiti vraćanjem kalendara u vrijeme kasne 1995, vrijeme izvornog dogovora oko daytonske formule za BiH, i obećanjem međunarodnoga faktora da nikakav visoki predstavnik za BiH neće 'doći u pomoć' na način na koji je to učinjeno koncem 1997. Međutim, takav scenarij, iako pošten i za samu BiH maksimalno koristan, malo je vjerojatan. Mnogo je vjerojatnije da ćemo nastaviti politički vegetirati u stanju post-daytonskog rata, u jednome fluidnom i za sve nesigurnom kontekstu koji, na koncu konca, velikim dijelom naprosto reflektira narav pred-modernih zajednica i nemoralnu real-politiku velikih sila, prije svega SAD-a. Realni profiti, koji u postmodernome svijetu vjerojatno predstavljaju jedinu vrijednost, već su dodijeljeni predodređenim akterima koje je koprena političkoga post-daytonskog rata u BiH odavno zaštitila od pogleda javnosti, ali i od državnih tijela koja bi tim akterima mogla stati na put ili barem u nekoj mjeri zakomplicirati poslove.

LITERATURA

- Apel, Karl Otto (1973) *Transformation der Philosophie* (Band 2), Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Arendt, Hannah (1972) 'Lying in politics', u: H. Arendt, *Crises of the Republic*, New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc., str. 3-47.
- Bobbio, Norberto, Viroli, Maurizio (2003) *The Idea of the Republic*, Cambridge: Polity Press, prijevod Allan Cameron.
- Campbell, David (1993) *Politics without Principle. Sovereignty, Ethics, and the Narratives of the Gulf War*, Boulder and London: Lynne Rienner Publishers.
- Campbell, David (1998) *National Deconstruction*, Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Cicero (1921) *De Officiis*, London, New York: Heinemann and Macmillan.

- Chamberlain, Jo (2013) 'War and "de-discoursation": a research frame – A linguist's response', Archbishop Desmond Tutu Centre for War and Peace Studies – Liverpool Hope University, Working paper series no. 2: <http://tutu.hope.ac.uk/research/workingpaperseries/> (stranica posjećena 29. travnja 2015).
- Copeland, Dale C. (2000) *The Origins of Major War*, Ithaca and London: Cornell University Press.
- Finkelman, Paul (ur.) (1997) *Dred Scott v. Sandford: a Brief History with Documents*, Boston, New York: Bedford/St. Martin's.
- Foucault, Michel (2003) *Society Must Be Defended*, London: Allen Lane. The Penguin Press, preveo David Macey.
- Gellner, Ernest (1992) *Postmodernism, Reason and Religion*, London and New York: Routledge.
- Habermas, Jürgen (1983) *Moralbewusstsein und kommunikatives Handeln*, Frankfurt: Suhrkamp.
- Haller, Gret (2002) *Die Grenzen der Solidarität*, Berlin: Aufbau Taschenbuch Verlag.
- Holbrooke, Richard (1999) *To End a War*, New York: The Modern Library, revised edition.
- Izetbegović, Alija (1998) *Govori, intervjui, izjave i pisma – 1997*, Sarajevo: DES.
- Jakobson, Roman (1960) 'Closing statement: linguistics and poetics', u: T. Sebeok (ur.), *Style in Language* (New York: Wiley), str. 350-377.
- Kettner, Matthias (2006) 'Discourse ethics', u: Christoph Rehmann-Sutter, Marcus Düwell, Dietmar Mieth (ur.), *Bioethics in Cultural Contexts. Reflections on Methods and Finitude* (Berlin: Springer), str. 299-318.
- Kostić, Roland (2011) 'Education through regulation? External intervention in domestic politics in post-Dayton Bosnia and Herzegovina', u: Fjelde H., Höglund K. (ur.), *Building Peace, Creating Conflict? Conflictual Dimension of Local and International Peacebuilding*, Nordic Academic Press, str. 105-129.
- Kostić, Roland (2013) 'American nation-building abroad: exceptional powers, broken promises, and the making of "Bosnia"', u: Eriksson, M., Kostić, R., *Mediation and Liberal Peacebuilding: Peace from the Ashes of War?*, London and New York: Routledge, str. 22-39.
- Kostić, Roland (2014) 'Transnational think-tanks: foot soldiers in the battlefield of ideas? Examining the role of the ICG in Bosnia and Herzegovina, 2000–01', *Third World Quarterly* 35: 4, str. 634-651.
- Matteucci, Aldo (2012) 'De-discoursation and metaphors', *DiploFoundation* blog 24. kolovoz, <http://www.diplomacy.edu/blog/de-discoursation-and-metaphors> (stranica posjećena 29. travnja 2015).
- Morgenthau, Hans J. (1956) *Politics among Nations*, New York: Alfred A. Knopf, drugo izdanje.

- O'Brien, J. C. (2010) 'The Dayton constitution of Bosnia and Herzegovina', u: L. E. Miller (ur.), *Framing the State in Times of Transition*, Washington: United States Institute of Peace Press, str. 332-349.
- Orwell, George (1961) 'Politics and the English language', u: K. W. Hunt, P. Stoakes (ur.), *Our Living Language*, (Boston: Houghton Mifflin Company), str. 18-29.
- Parish, Mathew T. (2007) 'The demise of the Dayton protectorate', *Journal of Intervention and State Building*, Vol. 1, special supplement 1, str. 11-23: <http://www.matthewparish.com/pdf/JISB%20BOS%203%20-%20Parish.pdf> (stranica posjećena 29. travnja 2015).
- Pehar, Dražen (2005) 'Diplomatic ambiguity: from the power-centric practice to a reasoned theory', *Polemos* 8: 15/16, str. 153-182.
- Pehar, Dražen (2011) *Alija Izetbegović i rat u Bosni i Hercegovini* (dvojezično, hrvatsko-englesko izdanje), Mostar: HKD Napredak.
- Pehar, Dražen (2012) 'War, diplomacy, and "dediscouragement"', *DiploFoundation* blog 20. kolovoz, <http://www.diplomacy.edu/blog/war-diplomacy-and-dediscouragement> (stranica posjećena 29. travnja 2015).
- Pehar, Dražen (2013) 'War and de-discouragement: a research frame', Archbishop Desmond Tutu Centre for War and Peace Studies – Liverpool Hope University; Working paper series no. 2: <http://tutu.hope.ac.uk/research/workingpaperseries/> (stranica posjećena 29. travnja 2015).
- Pehar, Dražen (2014a) 'Multietničke refleksije o jednom neopravdano zaboravljenom i višestruko prekršenome Daytonskom mirovnom sporazumu', IDPI Mostar, <http://www.idpi.ba/multietnicke-refleksije-o-jednom-neopravdano-zaboravljenom-i-visestruko-prekrsenome-daytonskom-mirovnom-sporazumu/> (stranica posjećena 29. travnja 2015).
- Pehar, Dražen (2014b) 'Zašto Visoki Predstavnik s "bonskim" mandatom nikada nije značio pozitivni pomak za Bosnu i Hercegovinu: četiri refleksije', IDPI Mostar, <http://www.idpi.ba/visoki-predstavnik/> (stranica posjećena 29. travnja 2015).
- Pehar, Dražen (2014c) 'Kritička ocjena interpretativnih aspekata Odluke Ustavnog Suda BiH od 1. srpnja 2000.', I i II, IDPI Mostar, <http://www.idpi.ba/konstitutivnost/> i <http://www.idpi.ba/konstitutivnost-2/> (stranice posjećene 29. travnja 2015).
- Pehar, Dražen (2014d) 'O nekim uznemirujućim aspektima američke vanjske politike prema Bosni i Hercegovini', *Status* 17, str. 152-167; dostupno i na: <http://www.idpi.ba/pehar/> (stranica posjećena 29. travnja 2015).
- Pehar, Dražen (2014e) 'Demokracija, demokratsko predstavljanje i ustavna logika etničkih izbornih jedinica u Bosni i Hercegovini', IDPI Mostar, <http://www.idpi.ba/pehar-demokracija/> (stranica posjećena 29. travnja 2015).
- Pettit, Philip (1999) *Republicanism*, Oxford: Oxford University Press.

- Pettit, Philip (2001) *A Theory of Freedom: From the Psychology to the Politics of Agency*, Oxford, New York: Oxford University Press.
- Pettit, Philip (2004) 'Discourse Theory and Republican Freedom', u: D. Weinstock i C. Nadeau (ur.), *Republicanism: History, Theory and Practice*, London, Portland, Or.: Frank Cass Publishers, str. 62-82.
- Toè, Rodolfo (2014) 'Bosnia-Herzegovina and the failed revolution of the SDP (2010-2014) – part 1', TransConflict, 24. studeni, <http://www.transconflict.com/2014/11/bosnia-herzegovina-and-the-failed-revolution-of-the-sdp-2010-2014-part-1-241/> (stranica posjećena 29. travnja 2015).
- Vukoja, Ivan (2014) 'Elections as a form of discrimination against Croats in Bosnia-Herzegovina', TransConflict, 13. listopad, preveo D. Pehar, <http://www.transconflict.com/2014/10/elections-form-discrimination-croats-bosnia-herzegovina-130/> (stranica posjećena 29. travnja 2015).
- Waltz, Kenneth N. (1959) *Man, the State and War*, New York: Columbia University Press.
- Williams, Bernard (2002) *Truth and Truthfulness. An Essay in Genealogy*, Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Dražen Pehar

DE-DISCOURSIFICATION: AN ATTEMPT TO UNDERSTAND
CONTINUATION OF THE "STATE OF WAR" IN POST-DAYTON
BOSNIA-HERZEGOVINA

Summary

This essay proposes an application of the theory of dediscoursification, as a theory of one of the major causes of war, in understanding the post-Dayton politics in Bosnia-Herzegovina (BiH). One of the key premises of the theory reads that wars are frequently preceded, and made possible, by the process of failed negotiating in which at least one of the negotiating parties acquires the status of a dediscoursifier as a party who violates the key moral-discursive values involved in the use of discourse. The first part of the essay expounds the theory's rudimentary structure and relates it to both discourse-ethics and republican political theory. The second part explains the sense in which we can describe Alija Izetbegović as a dediscoursifier not only in the period preceding the outbreak of war in BiH (1992), but also throughout the period of an apparent implementation of the Dayton peace agreement, especially in the aftermath of his 1998 BiH Constitutional Court appeal against the BiH entities' constitutions. In the third part I explain the role of the international community representatives in post-Dayton BiH, who exploited Izetbegović's

loose attitude toward the Dayton peace framework and thus contributed to the destabilization of BiH in the post-Dayton period. The concluding part examines briefly the issue of motivation of the international actors as well as the future direction that the BiH-related developments are likely to take.

Keywords: Bosnia-Herzegovina, Dediscoursification, Alija Izetbegović, High Representatives, Dayton Peace Agreement

Kontakt: **Dražen Pehar**, DIU Libertas međunarodno sveučilište, Sv. Dominika 4, 20 000 Dubrovnik. E-mail: dr_pehar@yahoo.com